

Таким чином, розглядаючи з дошкільниками картини різних жанрів, необхідно відзначати не лише індивідуальні засоби виразності того або іншого живописного твору, але і загальні риси, властиві певному жанру.

Педагогам дошкільних навчальних закладів слід звертати увагу дітей на індивідуальну творчу манеру того чи іншого художника, особливості їх почерку. Діти вже спроможні знати імена художників, розрізняти їхні твори, визначати головні особливості того чи іншого жанру. Тому слід сприяти тому, щоб діти вербалізували свої судження і ставлення до переглянутих репродукцій, давали їм розгорнуту оцінку, застосовуючи образні слова і вирази, емоційно-естетичні та доступні їм мистецтвознавчі терміни, використовували отримані знання у власній художньо-творчій діяльності.

Список використаних джерел:

1. *Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук ; авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – Київ : Видавництво, 2012. – 26 с.*
2. *Белкіна Е. В. Вчимося бачити прекрасне : методичні рекомендації по ознайомленню дітей молодшого шкільного та старшого дошкільного віку з творами образотворчого мистецтва / Е. В. Белкіна. – 2-е вид., доп. – Київ, 1996. – 32 с.*
3. *Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навч. посібник / В. П. Котляр. – Київ : Кондор, 2006. – 200 с.*
4. *Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій / Л. Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С. 2 – 5.*
5. *Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 72 с.*

Олійник О.М.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовується психолого-педагогічний аспект розвитку емпатії та оптимізації емоційного розвитку дитини старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності, виокремлено психолого-педагогічні впливи спрямовані на розвиток емпатії, подається система психологічних та педагогічних впливів через розвивальне середовище, як елемент інструментарію збагачення емоційного розвитку дитини в умовах дошкільного закладу.

На сучасному етапі розвитку психолого-педагогічних технологій актуальним стає питання спрямованості, способів і засобів розвитку емоційної сфери дитини. Існуючі на даний момент розвивальні програми, як правило, реалізують часткові завдання емоційного розвитку дитини, тоді як ефективність впливів у першу чергу обумовлена комплексним впливом на емоційну сферу дитини в цілому. Необхідність інтеграції існуючих підходів до емоційного розвитку дітей визначає високий дослідницький потенціал даної проблеми як в науково-теоретичному, так і в практичному аспектах.

У сучасній психології та педагогіці проблема емоційного розвитку дітей по праву визнана однією із пріоритетних. Насамперед це пов'язано з багатозначністю розуміння терміну «емоційний розвиток» у різних науково-теоретичних підходах і окремих концепціях. Інтегруючи положення досліджень емоційної сфери дитини, ми розуміємо емоційний розвиток як комплексний закономірний процес ускладнення та збагачення емоційної сфери у контексті загальної соціалізації дитини.

Проблема виховання міжособистісних стосунків складає одне з основних завдань педагогіки та психології. Щоб виразити свої почуття і зрозуміти почуття іншого, необхідна розвинена емоційна, чуттєва сфера особистості. Вивченням проблеми появи і розвитку емпатії в дошкільному дитинстві займалися багато психологів А.В. Запорожець, Л.П. Стрелкова, В.В. Абраменкова, А.А. Рояк, А.Б. Миколаєва, Т.П. Гаврилова Їхні дослідження показали, що в дошкільному дитинстві закладаються основи емоційної культури особистості. Саме тому згідно вимог Базового компоненту та Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» особливої актуальності набуває емоційно-ціннісний розвиток, який введено з огляду на виняткову значущість для становлення емоційної сприйнятливості, творчої уяви дошкільника [1, с. 157].

Одним з найважливіших компонентів морального розвитку дітей є формування емпатії як здатності людини до співчуття і співпереживання іншим людям, розуміння їх стану.

Аналіз публікацій свідчить про те, що сучасні погляди на проблему формування суспільної спрямованості дитини дошкільного віку, розвиток моральних стосунків у творчих іграх, стимулювання особистісного розвитку дитини, естетичних почуттів, сприяння самовираженню дитини та збагаченню її досвіду проаналізовано у ряді психолого-педагогічних досліджень у галузі дошкільної педагогіки українськими науковцями Л. Артемовою, Г. Григоренко, Т. Поніманською, К. Щербаковою.

Підкреслюючи значення емоційних чинників в онтогенезі Л.С. Виготський писав: «Життєвий шлях особистості – це історія її переживань». Емоційний досвід сучасної дитини може мати як позитивну так і негативну забарвленість, що безпосередньо впливає на її життя, сьогоднішнє і майбутнє. Сучасні наукові дані переконливо

показують, що результатом позитивно спрямованого емоційного дитячого досвіду є довіра до світу, відкритість, готовність до взаємодії з навколишнім середовищем, що забезпечує основу для позитивної самореалізації зростаючої особистості. Переважно негативний емоційний досвід, навпаки, призводить до розвитку недовіри до світу, відчуження і нерідко провокує прояви агресії [4, с. 127].

Сучасною дошкільною педагогічною наукою пропонуються різні засоби розвитку емпатії: спеціально організовані музичні заняття (А. Гогоберідзе, В. Деркунська, О. Радинова), слухання казок і художніх творів (Л.М. Гурович, Л.П. Стрелкова), ознайомлення з природою (Р.М. Чумічева, Н.Н. Ніколаєва, Н.А. Рижова), малювання (Т.С. Комарова). Все це сприяє розвитку у дошкільників естетичних переживань та почуття краси. Проте, театралізована діяльність як ефективний засіб розвитку емпатії дітей дошкільного віку, недооцінюється. Необхідно змінити відношення вихователів дошкільних навчальних закладів до потенціалу театралізованої діяльності, оскільки це той вид діяльності який приносить дитині радість, природним чином розкриває багатий внутрішній резерв та сприяє всебічному розвитку дитини.

Питання функціонування і генезису емоцій є однією із найважливіших психологічних, філософських та педагогічних проблем. У сучасній дошкільній психології та педагогіці проблема емоційного розвитку дітей по праву визнана однією із самих значимих та дискусійних. Саме в дошкільному віці буття дитини організовується таким чином, щоб запобігти проявам інертності, байдужості, емоційної глухоти, щоб активність дитини проявлялася через розвиток емоційного життя [7, с. 57].

Педагог має створити умови для збагачення емоційної сфери дитини, надавати можливість проявляти власні почуття, підтримувати живий інтерес повноцінного особистісного розвитку, як невичерпного джерела соціальної та емоційної активності дитини. З нашої точки зору, структуру емоційного розвитку складають афективний, когнітивний та реактивний компоненти.

Афективний компонент характеризується як сукупність різномодальних індивідуальних переживань дитини: базові емоції, соціальні переживання, почуття. Він включає знання про емоції, вербалізацію емоцій, інтенсифікацію емоцій.

Когнітивний компонент визначається системою знань та уявлень дитини про емоційну сферу дитини: сутність емоційних явищ, причини і наслідки виникнення емоцій, способи їх вираження. Включає досвід переживань, інтенсивність переживань, модальність переживань.

Реактивний компонент представлений способами мимовільного емоційного вираження емоцій та можливістю довільної регуляції емоцій.

Соціальний контекст даної структури задається способами використання дитиною власного емоційного досвіду у соціальній взаємодії, загальними та індивідуальними формами її соціалізації [5, с. 11].

У відповідності з теорією диференційованих емоцій С. Томкінса емоції розглядаються як складна мотиваційна система, що має три рівні прояву: нейрофізіологічний, експресивний (виражальний) та імпресивний (переживаючий). Крім того, теорія диференційованих емоцій виділяє десять фундаментальних емоцій, що мають специфіку виникнення в онтогенезі: радість, гнів, страх, сум, образа, сором, провина, відраза, здивування, інтерес, презирство, заздрість [3, с. 15]. На їх основі нами визначений ряд емоцій, доступних для переживання, вираження, усвідомлення та вербалізації дітьми дошкільного віку. В контексті даної теорії виділяють також два основних експресивних процеси: кодування та декодування емоцій як їх вираження та упізнавання. У відповідності з цим нами визначені напрямки діагностичної, корекційної та розвивальної роботи з дітьми – ідентифікація та відтворення різних емоційних станів.

Поняття «емоційне кодування» має широке значення та визначає вираження емоції як мимовільного спонтанного реагування, так і довільного трансформованого (зміненого) відтворення. Здатність трансформувати експресивне вираження тих чи інших емоцій в контексті соціалізації і є специфічна функція емоційної регуляції як одного із базових факторів емоційного розвитку дитини. В процесі онтогенетичного розвитку відбувається поступовий перехід від рефлекторної емоційності до інтелектуалізації емоцій. Дитина вчиться підкоряти емоційну поведінку: оволодіває здатністю гальмувати одні та заспокоювати інші емоційні прояви у відповідності з вимогами оточуючого середовища. Таким чином, мимовільне емоційне реагування в процесі соціалізації трансформується в нову форму – *форму довільного вираження емоцій*. Необхідною умовою такого переходу виступає розвиток емоційної регуляції з функцією контролю за вираженням емоцій. На основі результатів досліджень були виділені наступні індивідуальні механізми розуміння (декодування) емоцій:

- кінестетичне наслідування виразу обличчя партнера;
- інтерпретація ситуації;
- асоціація з відомими переживаннями;
- вгадування, виключення;
- емпатійна реакція.

Одним з найважливіших компонентів морального розвитку дітей є формування емпатії як здатності людини до співчуття і співпереживання іншими людьми. Орієнтування в емоційному стані

людей є необхідною умовою спільної практичної та духовної діяльності людини. Встановлено, що емоційно чутливі діти набагато легше включаються в процес соціалізації, успішні в спілкуванні і взаємодії з однолітками і дорослими.

На ранніх стадіях психічного розвитку дитини закладається перший компонент емпатійного процесу – співпереживання, який проявляється в емоційному зараженні та ідентифікації. Педагогічний процес в дитячому садку забезпечить «широту» співпереживання дитині, коли вона почуває себе однією з причетних до спільного, колективного співпереживання, де об'єктом емпатії стає і одноліток, і іграшки і літературні персонажі, і тварини з рослинами, і сам педагог [6, с. 12].

У міру становлення другого компоненту емпатійного процесу – співчуття – домінуючу роль відіграють когнітивні компоненти: моральні знання і соціальні орієнтації дитини. Емпатія передбачає не лише емоційну чутливість, але і високий рівень розуміння. На стадії співчуття дошкільники мають уміти визначити можливі шляхи виходу з ситуації взаємодії, бути адекватно зорієнтованими в можливих варіантах вияву співчуття.

На основі перших двох компонентів емпатійного процесу у дитини виникає імпульс до спільної діяльності з іншим, який спонукає до конкретних вчинків. Л.Стрелкова відзначає, що «перехід до реального сприяння можливий при розширенні емоційних переживань, збагаченні емпатії такими емоціями та емоційними комплексами, як подолання страху за себе, активне «протистояння» злу, відраза до несправедливості, бескорислива радість за іншого» [2, с. 48, 8, с. 9].

Враховуючи компоненти емоційного розвитку дитини можемо виокремити психолого-педагогічні впливи спрямовані на розвиток емпатії дітей старшого дошкільного віку.

Компонент емоційного розвитку	Психологічні впливи, спрямовані на розвиток емпатії дітей старшого дошкільного віку
Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> • Розширення знань про емоційні явища, емоційну сферу людини, власні емоційні прояви. • Структурування уявлень про емоції. • Розширення «словника емоцій». • Формування та активізація способів і засобів ідентифікації емоцій.
Афективний	<ul style="list-style-type: none"> • Збагачення позитивного емоційного досвіду, зокрема емпатійного. • Стабілізація негативних емоційних переживань та станів.

	<ul style="list-style-type: none"> • Зменшення негативних емоційних проявів. • Формування навичок зниження психоемоційного напруження (присвоєння способів).
Реактивний	<ul style="list-style-type: none"> • Збагачення експресивних емоційних засобів вираження різних емоційних станів (мімічні, пантомімічні, вербально-інтонаційні). • Формування навичок довільного кодування емоцій (присвоєння способів). • Активізація механізмів довільної регуляції емоцій.

На сьогоднішній день, питання про вибір методів і засобів розвитку емпатії є особливо актуальним. На нашу думку, як зазначалось вище, серед різноманітних засобів розвитку емпатії, на особливу увагу заслуговує театралізована діяльність. Педагогічні можливості театралізованої діяльності в розвитку емпатії досить високі, оскільки:

– театралізована діяльність – це ігрова діяльність в якій дитина, в силу специфічних особливостей, має тонко відчувати емоційний стан персонажів, займати позицію співчуваючого, співпереживаючого героя або глядача (емпатійна діяльність);

– обов'язковим елементом театралізованої діяльності (ігор-драматизацій, ігор-етюдів, ігор-імпровацій, режисерських ігор) в дошкільному віці є ігровий образ, що вимагає від дитини не лише зовнішнього перевтілення, але й емоційного переживання, глибокого чуттєвого входження в зміст виконуваної ролі;

– репродуктивність при підготовці дітьми спектаклю або процес сприйняття театрального дійства спонукає дітей до активної роботи: від співчуття до співпереживання, викликає наслідування улюбленим героям, їх поведінці. Це залишає глибокий слід в емоційному досвіді дитини і впливає на її поведінку і характер взаємодії з навколишнім світом;

– театралізована діяльність дитини – це системний процес, який починається з ознайомлення з літературною основою майбутнього спектаклю і підготовки дитячого сприймання, супроводжується детальним аналізом сюжету і вчинків героїв, обговоренням стратегій їх поведінки, продовжується в пробах себе в обраній ролі, в осмисленні і розучуванні ролі, самостійному втіленні образу героя і задуму спектаклю. Тривалість і чітка етапність процесу театралізованої діяльності у старших дошкільників дозволяє розвивати у них емпатію;

– кожен етап процесу театралізованої діяльності супроводжується адекватними педагогічними прийомами, які допомагають дітям емоційно цілісно сприймати спектакль або бути його повноцінним учасником.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Бєленька Г. В., Богінч О. Л., Поніманська Т. І. – Київ : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Березіна О. М. «Грайлик» Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі / О. М. Березіна, О. З. Гніровська, Т. А. Линник. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 56 с.
3. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: 2-ге видання. Навч. пос. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
4. Каган М. С. Философия культуры. Становление и развитие / М. С. Каган. – СПб: Лань, 1998. – 448 с.
5. Кочерга О. Психофізіологія емоційно-почуттєвого благополуччя дошкільника / О. Кочерга // Дитячий садок. Спецвипуск за матеріалами Всеукраїнського Дня Дошкілля. – 2010. – № 25 (553). – С. 8–12.
6. Лазаревич С. Емоційно-ціннісний розвиток дошкільника С. Лазаревич // Дошкільне виховання, 2009. – №8. – С.12–14.
7. Максименко С. Емоційний розвиток дитини / С. Максименко – Київ : Мікрос-СВС, 2003. – 112 с.
8. Шевчук А. Творче освоєння дитиною світу культури / А. Шевчук // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – №12. – С. 4–10.

Боровик Д.С.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Науковий керівник – к.п.н., доц. Вашак О.О.

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкривається значення національного виховання дошкільників у руслі державних освітніх реформ. Окреслено проблематику патріотичного виховання підростаючого покоління в сучасних умовах.

На сучасному етапі розвитку української державності особливого значення набуває питання формування патріотичних почуттів та національної свідомості підростаючого покоління. Виховання патріота, громадянина, духовно багаті особистості – процес тривалий і багатогранний. Він потребує від педагогів і батьків великої праці над собою, усвідомлення високих цінностей та відповідної поведінки, розуміння виховних завдань та вибору оптимальних методів і форм роботи з дітьми.

Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття), Концепція дошкільного виховання в Україні чітко окреслили мету, завдання, стратегічні напрями та шляхи